

DR. ŞÜKRÜ ELÇİN, *Anadolu Köy Ortaoyunları (Köy Tiyatrosu)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Seri - IV., Sayı - Al, Ankara, 1964. XX + 84 sayfa, 5 TL.

Dr. Şükrü Elçin'in bu eseri, Anadolu Türkleri'nin bir eğlencesini teşkil eden halk tiyatrosu, müellifin ifadesiyle Anadolu Orta Oyunları veya Köy Tiyatrosu hakkında bilgi ve örnekleri içine almaktadır.

Müellif, 1962 Mart'ında yazdığı *Önsöz*'ünde, köylülerimizin, kış aylarında, bilhassa düğün ve bayramlarda eğlenmek, hoş vakit geçirmek için tertip ve temsil ettikleri ve dram hususiyeti gösteren bu temsillerin menşe' bakımından eski, sözlü bir an'aneeye dayandığını, 1071 tarihinden sonra Anadolu'da devam ettiğini, bugün de yaşamakta olduğunu kaydediyor; bu mevzû üzerindeki çalışmalarına temasla, eserini nasıl hazırladığına dâir bilgi veriyor: Bu eserin bibliyografyasına eklediği anketi, 1955'de tertip etmiş, 1961'de türlü vâsitalardan faydalanarak köylere dağıtmıştır. Tutarı 3500'ü bulan bu anketlerden ancak 1645'ine cevap alabilmiş, 805 kişi anketi yanlış anlamış, 230'unda ise, "böyle ibtidâî şeylerin köylerde bulunmadığı" bildirilmiştir. Şükrü Elçin, bu eserini yazarken, anketine gönderilen ancak 1645 cevapla, Manisa, Denizli, Sivas, Giresun köylerinde kendi araştırma ve müşâhadelerinden faydalanmıştır. Müellif, "Tedklkimizin ilk ağırlık noktasını teşkil eden bibliyografya, bu ortaoyunlarının, bütün köyleri şümûlüne alan bir nitelikte ve yaygınlıkta olduğunu gösterdi. Tesbit ettiğimiz ritüel, veya profan mâhiyetteki oyunların konularının zenginliği ve klâsik tiyatroya müvâzî türler, hayret verici oldu. İşte bu çok yaygın, konu ve tiyatro türleri bakımından çok zengin oyunları eski bir geleneğin devâmı olarak tarih seyri içinde işâret ettikten sonra konu, kaynak ve oyun tekniği gibi umûmî alanlarda inceledik. Meddah, Karagöz, Ortaoyunu ve Tulû'ât ile karşılaştırmadık. Müstakil monografiler bekleyen çocuk oyunları ile, dram karakteri gösteren rakslar bu tedklkin dışında kaldı" diyor (S. IX-X).

Dr. Şükrü Elçin'in, *Anadolu Köy Orta Oyunları* adlı bu eseri başlıca sekiz bölümden ibârettir : Birinci Bölüm'ü teşkil eden *Bibliyografya*, üç kısma ayrılmıştır : (1) *İncelemeler ve San'at İşlemeleri* başlıklı kısımda, bu sâhada neşredilen eser ve makaleler, muharrirlerinin soy-adlarına göre alfabetik olarak kaydedilmiştir. (2) *Basılmış Metinler* bölümünde, Anadolu köy oyunlarından basılmış bulunanların bibliyografyası verilmiştir. (3) *Anket Yardımı ile Derlediğimiz Metinler* bahsinde ise, bu oyunlar, adlarına göre alfabetik tertibedilmiş olup, bunların hangi köy, kasaba v. b. yerlerden, kimlerin bilgisinden faydalanılarak derlendiği hakkında izahlar yer almaktadır. *Bibliyografya*'nın geri kalan bölümlerini, (4) *Basılmış Dergi ve Kitaplarda Adları Tesbit Olunan Oyunlar*, (5) *Anket Yardımı ile Adlarını Tesbit Ettiğimiz Oyunlar*, (6) *Anket* metni teşkil ediyor (S. 1-21).

Yukarıda kaydettiğimiz gibi başlıca sekiz bölümden ibâret Anadolu Köy Orta Oyunları'nın diğer bölümlerini, II — *Tiyatro ve Tarih Boyunca Folklorik Türk Tiyatrosu* (S. 22-27); III — *Konu ve Kaynak Problemleri*: A) Oyunların Konu Bakımından Tasnifi, B) Varyantlar ve Karşılaştırma (S. 28-51); IV — *Oyunların Kaynakları* (S. 52-

54); v — *Tür Problemleri* (S. 55-58); vi — *Oyun Tekniği* (S. 59-68); vii — *Seyirci Topluluğu, Sonuç* (S. 69-70); viii — *Ek-Metinler* (S. 71-81) bahisleri teşkil etmektedir ve kitap, *Notlar* başlıklı bahisle sona eriyor ki, esere bir ilâve sayılabilir; esâsen, *Önsöz*'ün sonundaki Mart, 1962 tarihinden de anlaşıldığı gibi, Şükrü Elçin, bu eserini, basım tarihinden iki yıl kadar önce tamamlamış bulunuyordu. Bu sebeple, eski çalışmalarına bâzi ilâveleri bu *Notlar* kısmında buluyoruz :

(1) Şükrü Elçin, eserinin *Bibliyografya* kısmında zikrettiği Günsel Eke'nin me'zûniyet *thèse*'ini herhâlde sonradan tedkik imkânını bulabilmiş olacak ki, bu *thèse*'de hangi oyunların tesbit edildiğini bu *Notlar* bahsine eklemiştir. (2) Metin And'ın *Dionisos ve Anadolu Köylüsü* adlı eseri¹ münâsebetiyle, "Memleketimizde içtimâ'î hâdiseleri sun'î olarak sosyalizm (*socialisme*) meslekinin çerçevesi içinde ele alan birtakım yazarların halk edebiyatı ve folklor konularını da bu açıdan incelediklerini görüyoruz. Siyâsî maksat güden bu zümre dışında, bir tarih tezini yanlış anlamak ve yalnız Batı kaynaklarını okumak yüzünden Türk kültürünü eski Anadolu ve Yunan medeniyetlerinin bir halltası, veya terkibi sayanlar da vardır. Araştırmamızı tamamladığımız sırada *Dionisos ve Anadolu Köylüsü* adlı eserini yayınlayan Metin And bunlardan biridir. Metin And, bahis konusu eserinde törenlere bağlı oyunları incelemiştir. Yazar, "seyirlik oyunu" adını verdiği bu oyunları daha ziyâde Yunan mitolojisi ve eski Anadolu medeniyetleri ile izaha çalışmıştır. Türkler'in Anadolu'ya geldikten sonra yeni yurdlarındaki kültür ve medeniyetlerden bâzi unsurlar aldıkları bir gerçektir; bununla berâber, muhtelif bahislerde işâret ettiğimiz gibi eski Türk inanış, müessese ve yaşama şekillerinden kaynağını alan birtakım merâsimle ilgili oyunları kalıb hâlinde yabancı mitolojilere bağlamak, mübâlegalı olduğu kadar, acele ve sathî birer hükümden ileri geçemez. Henüz basılmamış *Türk Kültür ve Edebiyatında At* adlı araştırmamızda da belirttiğimiz üzere, ilk yurdlarında bir zamanlar "avcı-çoban" kültürü içinde "göçebe-yerleşik" yaşamış ecdâdımızın, "hayvan" ı ve husûsiyle "at" ı Yunanlılar'dan çok önce tanıdıkları ve hattâ Mogollar'la birlikte ehlileştirirdikleri bir müteârifede durumundadır. Türkler'in oniki hayvanlı takviminden de anlaşılacağı gibi, birçok hayvanları ve kuşları birer sembol olarak tanıdıkları herkesin mâlûmudur; hattâ Metin And'ın husûsiyle üzerinde durduğu "ölüp-dirilme" motifi, aynı zamanda çok eski bir Türk motifidir" fikirlerini ileri süren Şükrü Elçin, pek haklı olarak, "eski Türk kültür ve medeniyetinin muhtelif tabakaları ve mirâsı incelenmedikçe yapılacak ta'mimlerin çoğu zaman bir fanteziden ileriye geçemeyeceğini söylemek yanlış olmaz" kanaatinde bulunduğunu kaydediyor². (3) *Notlar*'ın bu üçüncü kısmında Şükrü Elçin, Prof. Dr. Von Gabain'in İstanbul'da, *Eski Türkçe'de Okuma ve Anlatma Metinleri* adlı ve basılmış bulunan konferansı üzerinde duruyor ki, bu eserde Orta-çağ başlarında Hoço'daki Uygurlar ile diğer Türk kavimlerinin hayat ve san'atları ele alınmıştır. Von Gabain'e göre, *Uygurica* m'deki hikâyelerde *Castana* (*Ugurica* iv.) ve *Atavaka* (*Uygurica* x.) hikâyelerinde dramatik konuşmalar mevcut olduğu gibi, bu dramlaştırma Tibet'te

¹ İstanbul, Elif Yayınları, 1962.

² Bu münâsebetle Metin And'ın cevâbı için bk., *Forum*, sayı — 254, 1 Kasım, 1964 (Aynı yazı, *Forum*'da neşredildiği kaydedilmeyerek *Türk Dili* mecmuasında da basılmıştır : Sayı — 159, Aralık, 1964).

Yataka adı verilen dîni halk tiyatrosunda da görülmektedir; “Hikâyenin destânî kısmı tegannî edildikten sonra, güzel kostümler giyinmiş oyuncular, sahnesiz bir yerde, açık havada şahısları konuşturmaktadır. Bu oyunlar Saylon, Birma ve Siyam’da vardır. A. Gabain, aynı oyunları Çin’de Mogol Lamaistleri’nde de görmüştür” ve bu an’anenin Orta-Asya’da Toharlar’a ve Türkler’e de bağlanabileceği kanaatinde; eski Türkçe’de bu tarz eserlerin *Körünç* (piyes) olarak vasıflandırılması da dikkati çeken bir husustur (S. 82-83).

Dr. Şükrü Elçin, yukarıdanberi muhteviyâtını tanıtmaya çalıştığımız bu esrinde, “Batı kültürü ile bağlantı kurmamış Türk köylüsünün kendi sosyal ve iktisâdî şartları içinde folklorik bir tiyatroya sâhip olduğunu ” göstermiş bulunuyor. *Önsöz*’ün sonundaki tarihten anlaşıldığı gibi, eserini 1962 yılı başında tamalamış bulunuyordu; kitabın basım tarihi ise 1964’dür. Bu arada müellifin çalışmalarına devam ettiği, kitaptaki yer yer ilâvelerden anlaşılıyor. Eserin tertip bakımından oldukça karışık oluşunun bundan ileri geldiğini sanıyoruz; yanılmıyorsak, müellif, bu eserini, malzemeyi tamamladıktan sonra kıymetlendirerek tasnif edip yazmaya başlamamış, te’lif işine pek az malzeme ile girişmiş, sonradan topladığı malzemeyi ayrı kısımlar hâlinde ilâve etmiştir. Kitabın III. *Bölümü*’nü teşkil eden *Konu ve Kaynak Problemleri* ile, *Oyunların Kaynakları* üzerinde durulan IV. *Bölüm*’ü meydana getiren malzeme birbiriyle çok yakından alâkalı olduğundan bir bahis hâlinde terkip olunabilirdi; böylece, mevzû’un kavranılması okuyanlar için daha kolaylaşacak, dağınıklık giderilmiş olacaktı. Dikkati çeken başka bir nokta, *Sonuç* kısmının, *Önsöz*’den hemen hemen farksız oluşu, âdetâ *Önsöz*’ün bir hulâsasından ibâret bulunuşudur. İşâret etmek istediğimiz bir başka nokta, müellifin, “*Meddah, Karagöz, Ortaoyunu ve Tulû’at* ile karşılaştırmadık” cümlesinde görüldüğü gibi, *Meddah, Karagöz ve Ortaoyunu*’nu, *Tulû’at*’tan ayrı kabul etmesidir; bilindiği gibi, *Tulû’at* ta ‘biri *Meddah, Karagöz ve Ortaoyunu*’nu da esâsen içine alır; hâlbuki müellif bu cümlesinde *Ortaoyunu*’nu, *Tulû’at*’ın bir kolunu teşkil eden ve kendisine göre bir oyun tekniği, belli ve sözlü eserleri bulunan klâsik halk tiyatrosu mânâsında kullanmış bulunuyor. Sırası gelmişken, bu mes’ele ile alâkalı bir noktaya daha işâret edelim : Kitabın kapağında da bir orta oyunu sözü geçmektedir : *Anadolu Köy Orta Oyunları* . . . Metin And, buradaki orta oyunu ta ‘birini yanıltıcı bularak, *Köy Oyunları*’nın, *Ortaoyunu* ile bir alâkası bulunmadığını kaydetmiştir. Burada, mevzû’dan uzaklaşarak, bu *Köy Oyunları*’nın *Ortaoyunu* ile münâsebeti bulunup bulunmadığı üzerinde durmamaçız; hemen söyleyelim ki, Dr. Şükrü Elçin, gerek kitabının adını teşkil eden *Köy Orta Oyunları* ifâdesinde, gerek yer yer muhtelif bahislerde, bu Orta Oyunu sözünü bir ta ‘bir olarak kullanmamıştır; esâsen dikkat edilirse imlâları da farklıdır; bununla berâber, herhangi bir yanılmaya yol açmamak için, bu gibi tiyatrolar için, — kendisi kitabının kapağında da parantez içerisinde gösterdiği gibi — yalnız *Köy Tiyatrosu* ta ‘birini kullanmanın yerinde olacağını sanıyoruz.

Dr. Şükrü Elçin’in eseri, *Köy Tiyatrosu* mevzû’unda yazılan ilk eser sayılabilir; çünkü, bundan önce Ahmed Kudsi Tecer tarafından neşredilen *Köy Temsilleri*’nde (1940), mevzû bu kadar etraflı olarak tedkik edilmemiştir. Biz bu mes’ele üzerinde çalışmadığımız için, eserin muhteviyâtına bilgi bakımından pek birşey ilâve edemeyeceğiz; yalnız, M. Necatî Özsu’nun, *Seferihisar Orta Oyunları* başlıklı seri

makalesinde, Dr. Şükrü Elçin'i alâkadar eden malzemenin bulunduğunu kaydetmeği faydalı bulduk ³.

Köy Tiyatrosu'nun başlangıcını tarih boyunca yaşamış sözlü halk tiyatrosunda arayan ve bu hususta epeyi ip-uçları da bulan Dr. Şükrü Elçin, sağlam bir zemin üzerinde yol almağa başlamıştır; onun bir taslak, bir kanava mâhiyetindeki bu eserinden sonra, toplayacağı yeni malzeme ve notlarla daha etraflı ve daha terkibi bir eser meydana getireceğini ümid ediyor, bu ümidimizi şimdiden müjdeleyen *Anadolu Orta Oyunları (Köy Tiyatrosu)*'ni, bu mevzu'da çalışanlara tavsiye ediyoruz.

F. ABDULLAH TANSEL

³ *Türk Folklor Araştırmaları*, nu. 131, Haziran 1960; nu. 143, Haziran, 1961; nu. 159, Ekim, 1962. Muhtelif Halkevleri tarafından vaktiyle neşredilen muhtelif dergilerin esaslı sûrette gözden geçirilmesinin de faydalı olacağı düşüncesindeyiz; bu hususta Avnî Candar'ın eserinden de faydalanılabilir (*Bibliyografya*, c. I., Ankara, 1939; c. II., Ankara, 1941).